

Autochtone en allochtone Belgen over nieuwe migranten en mensen zonder wettig verblijf

Een kwalitatief onderzoek in Vlaanderen en Brussel

Aleidis Devillé, Marc Swyngedouw en Eva Jaspaert

1. Inleiding

Vlaanderen – en België – wordt steeds meer een multi-etnische samenleving. In België kwam de immigratie van buiten Europa (voornamelijk vanuit Marokko en Turkije) op gang in de jaren zestig van de vorige eeuw. Hoewel in 1974 een immigratiestop werd ingevoerd, komen er jaarlijks “nieuwkomers” binnen in België onder de gedaante van ontvankelijk verklaarde asielzoekers, erkende vluchtelingen, mensen zonder wettig verblijf, gezinsherenigers en andere volgmigratie. Timmerman e.a. (2004) illustreren op verscheidene manieren hoe de immigratie, vooral van niet-Europese migranten, de samenleving doet veranderen door invloeden van andere gewoonten en waarden, andere talen en andere religies. In het licht van deze evolutie is het dan ook interessant om na te gaan hoe de Vlaamse burger hier mee omgaat. Welk beeld leeft er bij de burgers – in Vlaanderen en Brussel – van deze nieuwe migranten en in het bijzonder van mensen zonder wettig verblijf. In dit onderzoek wensen we ons dan ook niet te beperken tot de houding van *autochtone* burgers ten aanzien van deze nieuwe immigranten. We zullen eveneens de houding van *allochtonen* in de Vlaamse samenleving onder de loep nemen.

Dit onderzoek gaat over de beeldvorming die leeft bij allochtonen en autochtonen in Vlaanderen en Brussel over arbeidsmigranten en over nieuwe migranten en mensen zonder wettig verblijf (MZVV). In de hoofden van de autochtonen en de arbeidsmigranten die hier al jaren verblijven, ontstaat een “mentaal beeld” van de nieuwe immigranten die hier recent arriveerden. We beginnen ons artikel met een verkenning van de courante theoretische beschouwingen en verklaringen van het immigratiefenomeen en de beeldvorming van arbeidsmigranten en nieuwe immigranten in België. Vanuit deze bloemlezing kunnen in een volgend onderdeel vervolgens de probleemstelling en de onderzoeksvragen worden opgebouwd. Ten derde besteden we kort aandacht aan de eigenzinnige maar weloverwogen steekproeftrekking, de manier van dataverzameling, en de codering van de interviews. Daarna gaan we dieper in op de analyse van onze

interviews aan de hand van Qualitative Comparative Analysis (QCA). De onderzoeksresultaten van deze analyse leest u in punt 4. Enerzijds zijn er de puur beschrijvende analyseresultaten op basis van de gecodeerde interviews; anderzijds presenteren we een typologie als resultante van de analyse met QCA. Tot slot formuleren we enkele suggesties voor verder onderzoek.

We willen de lezer verwittigen voor de technische uitleg met betrekking tot Qualitative Comparative Analysis (QCA) die hij in dit artikel zal moeten door nemen. We hebben dit nochtans tot een minimum trachten te beperken, maar wat meer methodologische uitleg is nodig voor een wat meer technische en nog niet zo bekende analysetechniek dan we gewoon zijn in het kwalitatief onderzoek. QCA biedt als kwalitatieve onderzoeksmethode een duidelijke meerwaarde. QCA onderscheidt zich van de andere kwalitatieve analysemethoden door zijn behalve “case-oriented” ook “variable-oriented” methodiek. Deze methode wil meer dan beschrijvend zijn, het wil causale verbanden ontdekken in kwalitatief onderzoeksmateriaal. Tegelijk onderscheidt het zich van kwantitatieve onderzoeken doordat het ook “case-oriented” is, de samenhang met de andere variabelen binnen één case wordt niet uit het oog verloren. Zo werd in kwantitatief onderzoek tot op de dag van vandaag, de factor onderwijs (als variabele) wel in rekening gebracht, maar werd er steeds naar één model gezocht dat paste voor de gehele autochtone populatie (zie ook Billiet 2006). Door de specifieke combinatie dat QCA biedt van het analyseren op variabelen-niveau (traditioneel behorend tot het domein van het kwantitatief onderzoek) en het analyseren op case-niveau of het meer holistisch denken (traditioneel behorend tot het domein van het kwalitatief onderzoek), konden we verschillende modellen ontdekken voor lagergeschoolden en hooggeschoolden. Bij de lagergeschoolden zou een negatieve houding ten aanzien van arbeidsmigrantten de meest bepalende factor zijn om een positieve of negatieve houding ten aanzien van mensen zonder wettig verblijf te ontwikkelen, bij hooggeschoolden het al dan niet kennen van arbeidsmigrantten.

2. “Nieuwe allochtonen” en “ethnocentrisme” gesitueerd in de Belgische immigratiegeschiedenis

2.1 Mensen zonder wettig verblijf komen uit alle hoeken van de wereld

In tegenstelling tot de arbeidsmigratie, betreft de postindustriële migratie van na de immigratiestop in 1974 bewegingen die bij uitstek sterk heterogeen zijn in achtergrond, drijfveren en profiel van de betrokken allochtonen. De “nieuwe allochtonen”, waaronder de mensen zonder wettig verblijf, komen uit alle hoeken van de wereld. Zij vormen een disparate groep waarin zich zowel

hooggeschoolden als laaggeschoolden bevinden, zowel vrouwen als mannen, zowel slachtoffers als avonturiers. De instroom wordt ook qua nationaliteit steeds gevarieerder (Hanquinet e.a. 2006). De categorieën die onder “nieuwe allochtonen” vallen, zijn hooggeschoolde kaders, recente gezinsherenigers, asielzoekers en mensen zonder wettig verblijf.

Wij focussen ons in dit onderzoek op de houding van de burgers ten aanzien van mensen zonder wettig verblijf in vergelijking met hun houding ten aanzien van arbeidsmigranten. De term “arbeidsmigranten” gebruiken we enkel voor (nakomelingen van) immigranten die van buiten de EU binnengekomen zijn om hier te werken. Belangrijk is dat we ook de tweede en derde generatie onder “arbeidsmigranten” rekenen: is één van de ouders of grootouders afkomstig uit een niet-EU-land naar hier gekomen om te werken, spreken we van een “arbeidsmigrant”. Zeker bij de bevraging van de houding van de arbeidsmigranten ten aanzien van mensen zonder wettig verblijf is deze precieze definiëring van belang, zo bijvoorbeeld werd een Italiaanse arbeidsmigrant uitgesloten van deelname aan het onderzoek. Onder “mensen zonder geldige verblijfsdocumenten” verstaan we alle mensen die onwettig, m.a.w. zonder officiële toestemming, in ons land verblijven. Ze worden vaak “illegalen” genoemd, omdat het mensen zijn die zich in ons land bevinden maar wiens aanwezigheid in strijd is met de wet van 15.12.1980 “betreffende de toegang tot het grondgebied, het verblijf, de vestiging en de verwijdering van vreemdelingen”. Zij moeten onderscheiden worden van alle inwijkelingen met een tijdelijk verblijfsstatuut, bijvoorbeeld asielzoekers of mensen met een visum voor een paar maanden. Mensen zonder wettig verblijf zijn de allochtonen die, gezien hun illegale verblijfsstatus, in de meest precaire omstandigheden moeten zien te overleven. Om het met de woorden van Vranken e.a. (2006, 442) te zeggen: “De mensen van vreemde etnische herkomst worden niet alleen aan de grenzen van Europa geconfronteerd met “fort Europa”; met dat “fort Europa” moeten ze ook nog elke dag afrekenen, eens ze er leven”. Aangezien hun verblijf niet geregistreerd is, bestaan er voor België tot op heden weinig tot geen gesystematiseerde gegevens over het aantal mensen zonder wettig verblijf (MZWV). De schattingen naar dit aantal mensen zonder wettig verblijf lopen dan ook nogal uiteen. Het staat wel vast dat het om een vrij omvangrijke groep mensen gaat, die zich haast onzichtbaar en in vaak mensonwaardige omstandigheden in de Belgische steden schuilhouden (De Stoop 1996; Devillé 2006). Deze nieuwkomers kunnen clandestien het land binnengekomen zijn zonder zich aan te geven; maar ook uitgeprocedeerde asielzoekers en uitgeprocedeerde gezinshereniging, ex-studenten en andere ex-gevestigde vreemdelingen behoren tot deze categorie.

2.2 De houding tegenover “de allochtoon”: een diffuus ethnocentrisme

Meuleman en Billiet (2003) stelden zich – op basis van de APS-survey (Administratie Planning en Statistiek, Vlaamse Overheid) van 2001 – de vraag in hoeverre Vlamingen er differentiële attitudes op nahouden tegenover “oude allochtonen” enerzijds, en tegenover nieuwe allochtonen (asielzoekers) anderzijds. De survey van 2002 liet de onderzoekers vervolgens toe de houdingen tegenover diezelfde “oude allochtonen” – mediterrane gastarbeiders en hun families die zich hier voornamelijk tussen 1960 en 1985 gevestigd hebben – te vergelijken met die tegenover Oost-Europese “nieuwe” immigranten.

De belangrijkste bevinding van het onderzoek van Meuleman en Billiet (2003) is de diffuse houding ten aanzien van diverse groepen nieuwkomers én ten aanzien van de “oude allochtonen”. Zij spreken van een “diffuus ethnocentrisme”: nogal wat Vlamingen maken weinig onderscheid tussen de diverse groepen immigranten, waardoor negatieve ervaringen of specifieke beelden met de hele allochtonenpopulatie geassocieerd worden. Dit brengt een algemeen gevoel van onveiligheid met zich mee. Ook wanneer er een lichte differentiatie opgemerkt kan worden in de houding ten aanzien van diverse groepen allochtonen, blijkt de achterliggende houding – de houding tegenover etnische minderheden in het algemeen – de meest bepalende factor te zijn. Personen die tegen de aanwezigheid van asielzoekers zijn, hebben meestal ook een negatieve houding tegenover Turkse en Marokkaanse “oude allochtonen” en vice versa. Dergelijk parallelisme in attitudes wordt zowel bij de laag- als hooggeschoolden gedetecteerd. Bekijken we de onderzoeksresultaten van Meuleman en Billiet (2003) wat nauwkeuriger, kunnen we wel lichte nuances zien in de attitude ten aanzien van de diverse groepen nieuwkomers en de “oude allochtonen”. Zo staan vrouwen iets positiever tegenover asielzoekers dan tegenover “oude allochtonen”, waarschijnlijk omdat ze zich meer bedreigd voelen door deze laatsten. Ook worden asielzoekers – in vergelijking met andere immigranten – meer aanvaard door de Vlaamse autochtone bevolking. Desalniettemin merken de onderzoekers ten aanzien van de asielzoekers een erg ambivalente houding: mensen zijn veelal voor het “asielprincipe”, maar wonen toch liever ver weg van de asielzoekers en de asielcentra. De houding van Vlamingen tegenover Oost-Europese nieuwe immigranten kan bovendien licht onderscheiden worden van die tegenover “oude” immigranten uit Turkije en Noord-Afrika. Een grote meerderheid is tegen de verdere immigratie van Oost-Europese immigranten, wat wijst op een vrij negatieve attitude tegenover deze groep. Toch staan beide attitudes niet los van elkaar: zoals reeds gesteld hangen de attitudes tegenover beide groepen allochtonen zeer sterk samen bij zowel de hoog- als laaggeschoolden.

Het is ons inziens interessant om het mechanisme dat achter dit diffuus ethnocentrisme schuilgaat, van naderbij te bekijken. Het gaat hier om het proces van tweedeling tussen “wij” en “zij”, waarbij de out-group wordt geabnorma-

liseerd. De eenheid en interne homogeniteit, die de term identiteit kan laten uitschijnen, is geen natuurlijke, maar een geconstrueerde grens (Hall 1996, 5). De Vlaamse bevolking maakt weinig tot geen onderscheid naar categorie migranten (asielzoekers, arbeidsmigranten, mensen zonder wettig verblijf) noch naar culturele inhouden van de diverse groepen allochtonen. Het constitueren van een etnische groep is voor Barth (1994, 30) dan ook essentieel een sociaal gebeuren en niet een kwestie van precieze culturele inhouden. Zogenaamde cultuurverschillen tussen verschillende groepen zijn vervolgens eerder mythen die een sociale organisatie van het verschil trachten te onderhouden, en dus geen beschrijvingen van de actuele verdeling van culturele eigenheden (Barth 1994, 30). Etnische groepen zijn eerder te beschouwen als sociale groepen die het resultaat zijn van zelfdefinitie en definiëring door anderen (Foblets e.a. 2004, 27).

De omlijnende definiëring van de eigen identiteit impliceert bovendien steeds uitsluiting (Hall 1996, 5). Paradoxaal genoeg wordt de gemeenschappelijkheid van de “wij-groep” enkel betekenisvol doorheen een bepaald discours van verschil. Sociale identiteiten moet men bijgevolg zien als “the constitution in social practice of the intermingling, and inseparable, themes of human similarity and difference” (Jenkins 1996, 90). Volgens Blommaert en Verschueren (1992, 13-16) kijken de Belgen steeds minder naar wat de ander in werkelijkheid kenmerkt, en meer naar datgene wat de vreemdeling binnen ons sociaal-psychologisch en moreel kader kan voorstellen. Wij reconstrueren de ander op basis van eigen categorieën, verwachtingen, gewoonten en normen. Daarbij wordt de abnormaliteit aan de anderen toegedicht als essentieel kenmerk. De vreemdeling wordt als het ware geabnormaliseerd. Roosens (1998, 170) stelt vervolgens dat dit niet-EU-buitenlanders het recht ontzegt om beschouwd te worden als gelijken. Of ze hier mogen wonen of niet is een andere discussie, maar gelijken zijn ze in ieder geval niet. In België heeft deze ijzeren logica van insluiting en uitsluiting in het bijzonder de Marokkanen en Turken als ongewensten aan de buitenkant gesitueerd. Zij worden bij herhaling als “een probleem” gebrandmerkt.

3. Onderzoeksvragen

Onze algemene onderzoeksvraag – “Wat is de houding van burgers (autochtonen en allochtonen) in Vlaanderen en Brussel ten aanzien van mensen zonder wettig verblijf en allochtonen in het algemeen?” – kan dus uiteengezet worden in de volgende vier deelvragen: “Welke beelden met betrekking tot mensen zonder wettig verblijf en allochtonen in het algemeen leven er bij de Vlaamse en Brusselse bevolking?”; “Verschillen deze beelden naargelang de categorie allochtonen (asielzoekers, (kinderen van) arbeidsallochtonen en gezinsherenigers, mensen-zonder-papieren)?”; “Verschillen deze beelden naargelang per-

soonlijkeids-, sociale of contextkenmerken van de respondenten?"; "Verschillen deze beelden bij autochtone versus allochtone burgers?"; en "Is er een verband tussen enerzijds de perceptie van en anderzijds de ervaringen of contacten met mensen zonder wettig verblijf en allochtonen in het algemeen?".

4. Methodologie

In dit onderdeel staan we stil bij de steekproeftrekking, de dataverzameling en -analyse. We bieden de lezer in dit onderzoek zowel een beschrijvende analyse – aan de hand van gecodeerde interviews in Atlas-ti – als een causale analyse – aan de hand van Qualitative Comparative Analysis (QCA) – aan.

4.1 Case selectie via een weloverwogen steekproeftrekking

Zoals reeds gesteld wensen we de "legale" burgers – autochtonen en allochtonen – te bevragen over hun houding ten aanzien van allochtonen in het algemeen en ten aanzien van nieuwe allochtonen, met bijzondere aandacht voor de attitude ten aanzien van mensen zonder wettig verblijf. Geografisch beperken we ons tot Vlaanderen en Brussel. Vanuit praktische overwegingen sluiten we personen onder 18 jaar uit van ondervraging. Verder staat er geen leeftijdsbeperking op de onderzoekspopulatie.

Voor het optimaal beantwoorden van onze onderzoeksvragen denken we verder te komen door een beperkt aantal interviews in de diepte te onderzoeken, dan vele gevallen oppervlakkiger. De keuze van de onderzoekseenheden willen we met andere woorden niet statistisch maar theoretisch verantwoorden. We spreken dan ook van een *weloverwogen theoretische* steekproef die *doelgericht* is. De selectie gebeurt namelijk in functie van de onderzoeksvraag. Dit betekent dat we ervoor zorgen dat een aantal "typische gevallen" in onze steekproef in voldoende mate vertegenwoordigd zijn. Het gaat hier om respondenten die in de nabijheid van een asielcentrum wonen, autochtonen die in een allochtone wijk wonen, en allochtonen. Anderzijds willen alle provincies vertegenwoordigd in de steekproef, landelijke en stedelijke woonplaatsen, alle leeftijden, beide geslachten en diverse scholingsgraden. Bovendien werd er naar gestreefd zowel welstellende als armere wijken in de steekproef op te nemen. We willen immers de diverse onafhankelijke variabelen die volgens de literatuur een rol kunnen spelen in de houding ten aanzien van immigranten in het algemeen, zeker ook vertegenwoordigd weten bij de eenheden in onze steekproef.

Zoals in de vorige alinea uiteengezet, werden de locaties voor interviewafname dus zeer weloverwogen geselecteerd. Anderzijds willen we een ongeplande selectie gemaakt door de interviewers, bijvoorbeeld vanuit praktische overwe-

gingen, tegenaan. Het is de onderzoeker die ervoor moet zorgen dat een ongewenste selectie door de interviewers zoveel mogelijk vermeden wordt. Dit realiseren we door de 75 interviewers met een “random walk” vanuit een vooraf bepaald startpunt op pad te sturen. De interviewers kregen elk een stratenplan mee met aanduiding van het startpunt en te bewandelen weg. Zij dienden om de acht huizen aan te bellen en er werd precies gedefinieerd hoe zij de non-respons dienden te noteren, wat te doen bij appartementsgebouwen, winkels, enz. Elke interviewer diende één man en één vrouw te interviewen. Om een ondervertegenwoordiging van buitenhuiswerkende mensen – en dus een vertekening in de selectie – te vermijden, werd er enkel ’s zaterdags of ’s zondags geïnterviewd en dit tussen 10u en 17u30.

Op deze wijze bekwamen we 135 bruikbare interviews. Een Excel-bestand waarbij in de verticale as alle afgenomen interviews een nummer kregen en in de horizontale as de theoretisch relevante paramaters (stedelijk of landelijk gebied, al of niet in nabijheid van een asielcentrum; enz.) opgenomen werden, gaf ons de mogelijkheid om weloverwogen die cases te selecteren die aan bepaalde condities beantwoordden. De parameters die we pas te weten konden komen nadat de interviews werden afgenomen, zoals geslacht, leeftijd en autochtone of allochtone origine, werden nu zeer weloverwogen via het Excel-bestand in de weegschaal geworpen. Van de 135 interviews bleken er 11 afgenomen bij allochtone respondenten. Aangezien we zeker ook uitspraken willen doen over de houding van allochtonen ten aanzien van mensen zonder wettig verblijf, namen we alle 11 op in de definitieve steekproef. Dit leek ons een noodzakelijk en voldoende aantal allochtonen om zinvolle uitspraken over te kunnen doen. Vervolgens selecteerden we 24 interviews met gelijke prioriteit naar scholingsgraad, omgeving en geslacht. Waar mogelijk werd er gecorrigeerd op provincie, zodat elke provincie ongeveer gelijk vertegenwoordigd is. We trachtten in laatste instantie de diverse leeftijdsgroepen aan bod te laten komen in de steekproef. Ten slotte selecteerden we weloverwogen die respondenten die voldeden aan het criterium voor “typische gevallen”: daartoe selecteerde we een 12-tal interviews afgenomen in de nabijheid van een asielcentrum. Zo werden uiteindelijk 47 interviews geselecteerd.

4.2 De dataverzameling

De onderzoeksvraag peilt naar de percepties van autochtonen en allochtonen en daarom achten we het zinvol de respondenten zo spontaan mogelijk hun verhaal te laten vertellen. Tegelijk willen we de interviews systematisch kunnen verwerken, zodat via codering de interviews betrouwbaar vergeleken kunnen worden. Om aan beide eisen te kunnen voldoen, leek ons het halfgestructureerde interview het meest aangewezen. We werken daarvoor met een topiclijst die

de onderwerpen van tevoren vastlegt. Er werd veel zorg besteed aan de interviewtraining met testinterviews en het correct uittypen van de interviews.

Zoals in elk onderzoek waren er ook hier mensen die weigerden mee te werken. De uitval van eenheden ten gevolge van weigering vormt vaak een belangrijk probleem omdat weigeringen meestal systematisch samenhangen met sommige kenmerken die voor het onderzoek van belang zijn (Billiet & Waage 2003, 216). Om een zicht te hebben op de non-respons, werd aan de interviewers opgedragen om op het moment van de weigering een paar bijkomende gegevens over de weigeraars te noteren. De meest opgegeven reden om niet deel te nemen is “geen tijd”. Er worden ook meer weigeringen in stedelijk dan in landelijk gebied vastgesteld. Er diende meestal aan twee huizen aangeboden te worden voor opengedaan werd (mediaan = 2). Interviewdeelname werd gemiddeld drie maal geweigerd (eigenlijk: mediaan = 3) vooraleer een interview kon afgenomen worden. Bij de introductie van de interviewafname dienden de interviewers wel te zeggen dat het om een interview met betrekking tot allochtonen zou gaan. Dit zou een lichte vertekening in de deelname kunnen geven, in die zin dat mensen die negatiever staan ten aanzien van vreemdelingen minder gaan deelnemen. We kunnen echter stellen dat er daarvoor geen aanwijzingen zijn voortgaande op de inhoud van de interviews die in de meeste gevallen licht tot zwaar ethnocentrisch gekleurd blijken.

Om na te gaan in hoeverre de non-respons toevallig is, wordt deze het best vergeleken met de respons (Billiet & Waage 2003, 216). Als we de respons van naderbij bekijken, stellen we een mogelijk verontrustend element vast dat een vertekening in de onderzoeksresultaten kan teweeg brengen. In allochtone wijken interviewden we, behalve allochtonen, vooral hooggeschoolde autochtonen van relatief jonge leeftijd. De vraag die we ons hierbij dienen te stellen is in welke mate de uitval van (laaggeschoolde) bejaarden te wijten is aan het niet willen participeren van de oudere generaties of aan de grotere aanwezigheid van hooggeschoolde jongeren in deze wijken. Het bleek (financieel) onmogelijk om via het NIS – of andere instellingen – op het gewenste detailniveau informatie te verzamelen. We vinden echter wel aanwijzingen voor “gentrification”, wat een verklaring kan bieden voor de verhoogde aanwezigheid van hooggeschoolde jongeren in deze wijken (De Maesschalck & Loopmans 2002; Van Crieelingen & Decroly 2003; Loopmans 2006).

5. Beschrijvende analyse en onderzoeksresultaten

We scheiden de “puur beschrijvende bevindingen” van de meer “verklarende” theorie opgebouwd met QCA die we in een vijfde en laatste onderdeel van dit artikel zullen weergeven. We trachten in beide onderdelen een antwoord te bieden op de specifieke onderzoeksvragen. We willen duidelijk stellen dat,

eigen aan kwalitatief onderzoek, de onderzoeksresultaten geen statistische generaliseerbaarheid toelaten. Een theoretische generaliseerbaarheid is voor dit beschrijvende gedeelte ook maar beperkt mogelijk, hier biedt het gebruik van QCA zoals verder uiteengezet in het artikel al wat meer mogelijkheden.

5.1 Inductie als analysemethode

De eerste hypothesen werden ontwikkeld op basis van de geobserveerde gegevens door het zoeken naar verschillen, samenhangen en regelmatigheden in de data.

We vertrokken van een a priori aangemaakt codeerschema dat we in eerste instantie opmaakten op basis van een bestaand codeerschema (Abts 2004). Codering heeft de bedoeling tot een zinvolle reductie van het onderzoeksmateriaal te komen. We zoeken en beperken ons daarom tot codes die relevant zijn voor het beantwoorden van de onderzoeksvragen. Dit a priori codeerschema werd een aantal keren aangepast, waarna telkens de reeds gecodeerde interviews opnieuw doorgenomen werden om ook deze interviews conform het nieuwe codeerschema te coderen.

We maakten gebruik van het computerprogramma Atlas-ti als analyse-instrument voor een *beschrijvende analyse*. Deze software biedt de mogelijkheid om de passages van de interviews te voorzien van codes en finaal via de aangebrachte codes allerlei zoekinstructies uit te voeren over de interviews heen.

Om de betrouwbaarheid van de codering na te gaan, werd een collega-sociologe ingeschakeld om een deel van de uitgetypte interviews te coderen en dit onafhankelijk van dezelfde activiteit uitgevoerd door de onderzoeker. We bekwamen een intercoderingsbetrouwbaarheid van 0.9056 (betrouwbaarheidsinterval: 0.8469 tot 0.9642), dat door Popping (1995) – die door de statistische softwarepakketten SAS en SPSS als standaard voor het beoordelen van de gevonden Kappawaarde naar voor geschoven wordt – omschreven wordt als “almost perfect”. Hieruit mogen we besluiten dat we over een goed codeboek beschikken met goed gedefinieerde, exclusieve, exhaustieve, wederzijds onafhankelijke en ééndimensionale codes.

5.2 Een beschrijvende analyse van de houding ten aanzien van allochtonen

5.2.1 *Houding van arbeidsmigranten ten aanzien van de diverse typen immigranten*

Wat opvalt in het discours van de allochtone respondenten is dat de meeste onder hen – in tegenstelling tot de autochtonen – uitdrukkelijk onderscheid

maken tussen arbeidsmigranten en nieuwe migranten, zoals MZWV. Zij nemen voor deze laatste groep veelvuldig het woord “profiteren” in de mond. De overgrote meerderheid van de allochtone respondenten stelt dat hun ouders hier hard gewerkt hebben en zo mee bijgedragen hebben aan de uitbouw van de Belgische welvaartsstaat. Zij geloven dat MZWV geld krijgen van het OCMW voor allerlei benodigdheden (in werkelijkheid krijgen MZWV enkel onder strikte voorwaarden dringende medische kosten vergoed door het OCMW). Bovendien stellen zij dat deze vergoedingen die de nieuwe migranten krijgen, kosten zijn waar zij als legale allochtonen zelf voor moeten werken en die zij zelf moeten betalen. Dit vinden ze niet eerlijk.

Wat vindt u van de volgende stelling: “Migranten zijn naar hier gekomen om te profiteren van de welvaart.”

Nee, niet echt. Migranten zijn niet naar hier gekomen. Ik denk dat ze zijn niet naar hier gekomen, ik vind, ze hebben ze naar hier gehaald in der tijd. Om de vieze werk te laten doen door de migranten in de mijn. Niet veel Belgen zijn duizend meter onder de grond gegaan kolen uitgraven, he. Dat waren allemaal de vreemdelingen die dat gedaan hebben, he. Polen, Italianen, Portugezen, Turken, Marokkanen... Dus... Die nu komen, zullen wel voor de... die komen om te profiteren van België en Nederland en zo. Omdat die veel te goed zijn, die nu als asielzoeker komen. Maar die, ja, generaties van vroeger, ja, die zijn niet gekomen om te profiteren, he. Ze zijn hier gewoon, ze zijn uitgenodigd hier, ja. Ze zijn die gaan halen van daar.

Kent u mensen die recent zijn aangekomen in België waarvan u weet dat die misschien gekomen zijn om zoals u zei, te profiteren?

Ja, kennen... Ik weet wel dat er zijn. Die komen hier, die krijgen abonnement gratis, die krijgen van de OCMW, die krijgen appartement, noem maar op. Dat vind ik toch ook wel een beetje... Dat doet mij ook pijn. Ik ga werken, dag en nacht, en die kerel die komt pas hier en die krijgt bijna evenveel als mij centen. Dus, dat denk ik ook van: “Waar zijn we mee bezig?”. (Allochtone man, 27 jaar)

Ze hebben meer voordelen. Bijvoorbeeld onze burens, dat huis was te huur normaal gezien. Zijn daar vluchtelingen mogen komen inwonen. Die moeten geen huur betalen. Die moeten geen mazout betalen als die op is. Die bellen naar het OCMW. Het OCMW komt mazout tanken. Die moeten niks betalen. Die moeten geen busabonnement betalen. Die krijgen alles gratis. En dat is dan niet eerlijk. Ik moet daarvoor werken. Ik moet mijn mazout zelf betalen. Als ik niet rondkom dan zeggen ze van ja... sorry. Maar zij krijgen dat dan wel en dan weer niet. (Allochtone vrouw, 38 jaar)

Een opvallend gegeven bij de (kinderen van) arbeidsmigranten is hun dubbele houding ten aanzien van MZWV. Enerzijds merkt men duidelijk dat zij zich verbonden voelen met deze groep als zijnde “immigranten” zoals zij, maar anderzijds zet men zich vaak af tegen deze groep als zijnde “profiteurs die niet willen werken”. Het geeft de indruk dat (kinderen van) arbeidsmigranten zich gedeeltelijk identificeren met de nieuwe migranten en zich gedeeltelijk uitdrukkelijk willen distantieren van deze groep.

Momenteel hebben mensen zonder papieren recht op dringende gezondheidszorg en hun kinderen mogen naar school gaan. Wat vindt u hiervan?

Eum, dat vind ik oké. Kinderen hebben er uiteindelijk niks mee te maken, 't zijn zelf nog kinderen en kunnen zelf nog niet denken en... het zijn dus de ouders, maar hun kinderen mogen wel...(stilte) ja ik vind wel dat de kinderen een kans moeten krijgen.

En ook het recht op dringende gezondheidszorg?

Ja.

Ook voor de ouders?

Normaal gezien ook voor de ouders. Want het zijn uiteindelijk ook mensen en 't is nu niet zo dat ze omdat ze zich hier illegaal bevinden dat ze geen medische zorg... kunnen krijgen.

Vindt u dat deze rechten eerder uitgebreid of beperkt zouden moeten worden?

Nee. Want dan ga binnen de kortste tijd euh... iedere bevolking van het buitenland zich hier bevinden. Als 't dan zo makkelijk wordt... dan zouden ze juist wél allemaal komen, dan zouden ze juist... ah ja, we komen er binnen, onze kinderen krijgen al meteen onderwijs en meer, krijgen al meteen hulp, ja, da trekt natuurlijk aan dus euh...

(Allochtone vrouw, 18 jaar)

Tu connais des gens qui, sans papiers?

Ah oui oui, malheureusement oui.

Ca veut dire quoi?

Mais parce que c'est sympathie, surtout moi je connais beaucoup de femmes. Oui? Parce que je suis une femme. Mais beaucoup des hommes aussi hé, ils n'ont pas de papiers hé?

Et quels relations est-ce que tu as avec eux?

Pas bonne. Non, ce n'est pas bon.

Non?

Parce que on ne sait pas donner confiance. (Allochtone vrouw, 64 jaar)

5.2.2 *De houding van autochtonen ten aanzien van de diverse typen immigranten*

Uit onze onderzoeksgegevens blijkt dat heel wat Vlamingen niet gewonnen zijn voor een multiculturele samenleving, terwijl volgens Morelli (1993) de Belgische samenleving altijd al multicultureel geweest is. Meuleman en Billiet (2005) ontdekten dat bijna negen Vlamingen op tien het eens zijn met de stelling dat vreemdelingen die zich hier komen vestigen, zich moeten aanpassen aan de Belgische cultuur en gebruiken. Ook onze onderzoeksgegevens wijzen helemaal in die richting. Als de autochtone respondenten het woord "integratie" in de mond nemen, zijn er drie elementen die steeds aangehaald worden: vreemdelingen moeten zich aanpassen aan de taal, aan onze levensstijl en wetten en aan "onze" religie. Veel respondenten zijn er bovendien van overtuigd dat vreemdelingen over het algemeen niet goed aangepast zijn. De taal spreken wordt door deze respondenten gezien als teken dat vreemdelingen moeite willen doen om zich te integreren. Het beheersen van de Nederlandse taal vinden velen dan ook een belangrijke voorwaarde voor het verkrijgen van financiële steun of andere voordelen. Bovendien zien veel autochtonen een onverenigbaarheid in de islam met het christendom als godsdienst. De meeste respondenten uiten hun ongenoegen over het publiek beleven van de Islam.

Drie elementen die hierbij vaak aangehaald worden zijn: moslims mogen hier geen moskees bouwen, zij moeten niet verwachten tijdens het werk of de schooluren tijd vrijaf te krijgen om te kunnen bidden, en het dragen van een hoofddoek wijst op het feit dat moslims zich niet willen integreren.

Ja gelijk ik zeg, de taal leren, ja de dingen, gewoon aanpassen aan de levensstijl hier. 't Zou te gek zijn moesten ze hier om half twee hun mat uitleggen op de stenen en beginnen te bidden. Ik bedoel, ja allé, gij moet een moskee ook niet met uw schoenen aan gaan binnen gaan. Gelijk die heel hoofddoekenkwestie... Ik mocht ook in den tijd men pet niet opzetten in school. Sorry da's hier de wet. Dan moeten ze, die geldt hier voor iedereen. Dat vind ik zoiets da zo overdreven is en zo 'k weet niet, die hoofddoekenkwestie. Ja de wet is de wet hè. Die moet niet aangepast worden aan hun gedrag. (Autochtone man, 23 jaar)

Een constante voor alle autochtone respondenten op één na, is dat het vredig samenleven van diverse culturen maar mogelijk geacht wordt door integratie te begrijpen als “assimilatie”. Assimilatie betekent dat de minderheid de sociale en culturele kenmerken van de meerderheid overneemt om ten slotte volledig in de dominante cultuur op te gaan. Het resultaat is een homogene, monoculturele samenleving. Assimilatie is volgens de respondenten de beste garantie voor integratie: vreemdelingen die naar hier komen moeten zich aanpassen aan “onze” cultuur, en niet omgekeerd. Vooral respondenten met een duidelijke afkeer voor immigranten, hanteren de assimilatiegedachte als onderliggende ideologie. Sommigen verwijzen daarbij naar de slogan van extreem rechts: “aanpassen of terugkeren”. Maar ook mensen die zich uitdrukkelijk rekenen tot voorstanders van een multiculturele samenleving, hanteren impliciet of expliciet het assimilatieconcept.

Hoe rap heeft een Vlaming niet, als hij naar en gastland ging, bijvoorbeeld Canada, zich onmiddellijk ingeburgerd? De tweede generatie kon al bijna geen Nederlands meer. Dat is volgens mij debeste manier om je te integreren. Gewoon, naar het volk waar je wilt tussen leven toegaan, en zoveel mogelijk van hun gewoontes overnemen. Dit wil niet zeggen dat je vanbinnen niet jezelf mag blijven, maar je moet je aanpassen. Het kan volgens mij bijvoorbeeld niet dat moslims zo streng en rigide aan hun geloof vasthouden zodat moslimmeisjes nog niet eens mogen turnen zonder hun hoofddoek. Dat gaat te ver. (Autochtone vrouw, 44 jaar)

Wat zijn dan nu de eigenschappen die de autochtone respondenten aan de diverse typen migranten in deze multiculturele samenleving toeschrijven? Welk beeld hebben zij van de “allochtoon die zich niet aanpast”? Uit de analyse van de gecodeerde interviews, herkennen we bij de autochtone respondenten een duidelijk “diffuus etnocentrisme”, dat ook Meuleman en Billiet (2003) vanuit kwantitatief onderzoek als primordiaal onderzoeksresultaat naar voor schoven. Door de aard van onze methodiek echter, namelijk het werken met diepte-interviews, kunnen we hier en daar wat nuancering aanbrengen.

We kijken vooreerst naar het beeld dat de autochtone respondenten van (arbeids)migranten hebben. Het voornaamste kenmerk dat zij aan allochtonen in het algemeen toeschrijven – en dan vooral aan “de Turken en de Marokkanen” – is agressiviteit. Enkele respondenten stellen ook dat allochtonen lui zijn, anderen dat ze vaak veel lawaai maken en opdringerig zijn. Bovendien zien we dat de bevolkingsgroepen “Turken en Marokkanen” – en soms enkel “Marokkanen” – geïmagineerd worden als “crimineler” dan andere migrantengroepen. De respondenten die deze opdeling maken, verwijzen hierbij naar de media en stellen dat daaruit vaak blijkt dat het “weer een vreemdeling” was.

Als er ergens gevochten wordt zijn het altijd die mannen he! Het zijn altijd die mannen die het doen! En als er lawaai is ergens, zijn het die mannen! En... want ik ga elke morgen joggen aan het zwembad. En dan zet ik mij daar neer voor vijf à tien minuten uit te blazen. Ik hoor daar nooit geen Nederlands! Alleen maar vreemde talen. En die gaan dan het zwembad in, die maken daar alles vuil en die komen terug buiten. Die... die eten daar en die drinken daar niks. Die... die doen daar niks alleen maar lawaai maken en een wat lastig vallen. (Autochtone man, 65 jaar)

Wanneer het tijdens het interview gaat over een andere immigrantengroep, namelijk de asielzoekers, blijkt dat heel wat meer respondenten in eerste instantie begrip kunnen opbrengen voor de aanwezigheid van deze mensen in onze samenleving. Bijna alle respondenten stellen dat, wanneer asielzoekers geen menswaardig leven kunnen opbouwen in hun eigen land, ze een beter leven in België mogen komen zoeken. Deze respondenten nuanceren in tweede instantie echter vrijwel onmiddellijk deze stelling door er in éénzelfde citaat aan toe te voegen dat het wel om “echte noodzaak” moet gaan. De meesten gaan akkoord met politiek geweld in het land van afkomst als reden om asiel aan te vragen, sommigen vermelden hierbij expliciet nog oorlog en honger. Een heel aantal respondenten stelt dat – om er zeker van te zijn dat de reden van de asielzoekers gegrond is – een nauwgezet onderzoek nodig is naar de achtergrond van deze immigranten. Bovendien voegen enkelen hieraan toe dat er een goede organisatie en samenwerking met andere Europese landen nodig is om ervoor te zorgen dat er niet teveel vluchtelingen in België komen wonen.

Mensen die vluchten voor politiek geweld in hun land moeten toelating krijgen om in België te verblijven?

Eum, ja, over 't algemeen wel. Als dat voor een gegronde reden is, zeker wel.

En wat zijn dan gegronde redenen?

Ja, ik heb over 't laatste eens een artikel gelezen in de krant van een professor bijvoorbeeld, die ergens uit Midden-Afrika kwam. Die is daar moeten vluchten omdat die in een politieke partij van de oppositie zat. En die is daar zwaar problemen beginnen krijgen, allé ge kent dat daar soms hé. Dus die is echt 't land moeten uitvluchten omdat dat daar levensgevaarlijk was. Dus zo'n gevallen, tuurlijk wel.

En nog andere redenen buiten politieke redenen?

Ja, goh, als dat mensen zijn die echt in hun land totaal geen kans krijgen op een betere

toekomst op te bouwen en dat hier wel zouden krijgen, ja bijvoorbeeld. Of iemand dat wilt studeren en in zijn eigen land de kans niet zou krijgen en hier wel. (Autochtone man, 21 jaar)

Ten slotte wensen we in te gaan op het beeld dat de autochtone respondenten van een derde groep “nieuwe migranten” hebben, namelijk de mensen zonder wettig verblijf. Volgens de meeste respondenten groeit het aantal MZWV. Vooral Oost-Europeanen komen in België op zoek naar een nieuw leven. Polen wordt hierbij het vaakst genoemd als herkomstland. De redenen die men aanhaalt voor deze stijging zijn divers. Sommigen stellen dat immigranten opteren voor illegale immigratie omdat de asielprocedure erg streng is, anderen verwijzen naar het uitbreiden van de EU met intern open grenzen. Ook het feit dat er meer oorlog is in de wereld wordt als oorzaak voor het groeiende aantal MZWV genoemd. Toch is volgens de meeste autochtone respondenten de meerderheid van de MZWV hier om economische redenen. Volgens hen zien MZWV België als “land van melk en honing” en komen ze zich hier vestigen om “ons werk af te pakken” en “te profiteren van onze welvaart”. Dit wordt door de respondenten vaak als “niet eerlijk” gezien, omdat de MZWV zelf niets bijdragen aan de welvaartmaatschappij. De meeste respondenten staan dan ook een beleid onder de vorm van “alle *legalen* eerst” voor. Dit merken we ook wanneer hen gevraagd wordt naar de hulpverlening voor MZWV. Een minimum aan hulpverlening vinden ze een zeer goede zaak, het weerspiegelt volgens hen een algemeen menselijk recht. Vooral onderwijs voor kinderen wordt gezien als een noodzakelijk recht. Kinderen zijn namelijk de “slachtoffers” van de keuze van hun ouders om naar België te immigreren. Extra hulpverlening – bovenop het recht op dringende medische hulp en het recht voor de kinderen om naar school te gaan – moet er volgens de meeste respondenten echter niet komen. Dit zou immers ten koste gaan van de hulpverlening voor de “legale” mensen.

Ja, misschien hard maar ik zeg eerst wij die hier wonen. Hè, die hier een huisje hebben gekocht of gehuurd, die eerst of ja? Want anders dan komt er maar bij en op een gegeven moment heeft niemand geen huis meer (lachen) en dan zitten we hier allemaal in zo'n rommelentje dus ja, nee. Ik denk eerst: eigen volk eerst! (Autochtone vrouw, 25 jaar)

We vroegen onze respondenten ook naar hun beeld van de economische overlevingsstrategieën van MZWV in onze samenleving. Zwartwerk (o.a. jobs als poetsvrouw en klusjesman) wordt hierbij het meest genoemd. Hier en daar omschrijft men MZWV als slachtoffers die niet anders kunnen dan tevreden zijn met de te lage lonen, ook termen als “uitbuiting” worden vermeld. De tweede meest genoemde overlevingsstrategie is “leven van diefstal”. Hier valt op dat heel wat respondenten diefstal als een logisch gevolg zien van het feit dat MZWV geen legaal inkomen kunnen verwerven. Hoewel ze het gegeven

diefstal zelf niet goedkeuren, lijkt de meerderheid wel te stellen “moest ik in die situatie zijn, zou ik het ook (moeten) doen”.

Luistert hè, mijne jongen. Als gij in de nood zijt hè, dan doet gij van alles wat ge niet moogt hè of wat ge anders niet zoudt doen. Als gij honger hebt hè, luister hè, dan steelt gij hè. En als ge geen geld hebt en ge moet iets eten dan steelt ge. Dat brengt dat automatisch mee.

En keurt u dat goed dan?

Nee, zeker niet, ik keur dat zeker niet goed. Maar wat moeten de mensen doen? (Autochtone man, 81 jaar)

In tegenstelling tot deze respondenten – die dus stellen dat MZWV criminelere zijn dan (arbeids)migranten – zijn er ook anderen die er van overtuigd zijn dat MZWV minder crimineel gedrag vertonen. Zij verklaren dit door het feit dat MZWV zich immers gedeisd moeten houden vanwege hun illegale status.

5.2.3 *De invloed van persoonlijkheids-, sociale en contextkenmerken van de respondenten*

We kunnen vanuit een beschrijvende analyse maar twee kenmerken aanduiden die een duidelijk verschil genereren in attitude ten aanzien van arbeidsmigranten en ten aanzien van nieuwe migranten en MZWV: scholingsgraad en etnische herkomst. Mannen en vrouwen blijken niet van elkaar te verschillen wat betreft de perceptie ten aanzien van allochtonen. Ook leeftijd draagt niets bij tot de verklaring van deze attitude. Deze conclusies komen min of meer overeen met een gelijkaardige analyse door Meuleman & Billiet (2003; 2005).

Laten we eerst kort ingaan op de invloed van de scholingsgraad op de houding van de respondenten ten aanzien van allochtonen. We spreken in dit onderzoek over “lagergeschoolden” (laag- en gemiddeld geschoolden) en “hooggeschoolden”, omdat we enkel tussen deze twee groepen respondenten een duidelijk verschil in houding konden constateren. Zo vinden bijvoorbeeld vooral lagergeschoolden dat allochtonen niet goed geïntegreerd zijn in onze maatschappij. Bovendien zien zij de multiculturele samenleving als een bedreiging. Deze respondenten stellen dat verschillende culturen botsen: de culturen “anders dan de onze” willen hun gedachtegoed opdringen en zich niet aanpassen aan de heersende cultuur in België. Zij vinden dat het eigen volk en de eigen cultuur voorrang moeten krijgen. Ook het aanzien van immigranten als economische concurrentie is typisch voor lagergeschoolden. Deze respondenten stellen dat vreemdelingen werk afpakken van de autochtonen. Volgens hen krijgen allochtonen geld en giften (vooral via de sociale zekerheid) die de autochtonen niet krijgen. Vooral dus de lagergeschoolden hebben het principe “autochtonen/legalen eerst” hoog in het vaandel. Het zijn ook deze respondenten die allochtonen – zoals we zonet aangaven – als lui, opdringerig, lawaaierig en

agressief omschrijven. Opvallend is dat een paar van deze respondenten zelf allochtonen zijn. Zij stellen dat een aantal “landgenoten” zich ongepast gedragen, en zo ook henzelf een slechte naam bezorgen.

Ten tweede merken we zoals gesteld eveneens een verschil tussen de houding van autochtonen ten aanzien van immigranten en die van allochtonen. De meeste allochtonen stellen immers – in tegenstelling tot de meerderheid van de autochtonen – dat multiculturalisme een verrijking is voor onze samenleving. Zo goed als al deze respondenten zijn het erover eens: het bestaan van de multiculturele samenleving zorgt ervoor dat men bijleert over verschillende culturen, wat het samenleven bevordert. Het leren van verschillende talen, eetgewoontes en muziek worden hierbij geregeld als voorbeelden aangehaald. Deze respondenten stellen dat het bestaan van verschillende culturen in één maatschappij ervoor zorgt dat mensen een bredere kijk krijgen op het leven.

Denkt u dat dat een verrijking is voor de samenleving, hier in de buurt of in België?

Tuurlijk, ik denk... ja. Ik persoonlijk denk wel, dus gelijk hier in de wijk, je hebt dikwijls zo gezien, zo worden er zomerfeesten georganiseerd zo, [interviewer: zomerfeesten?] ... iedereen draagt zo een steentje bij, iets eten of dit of dat éh, en dan hebt ge alle culturen hier wonen – hier hebt ge veel culturen, hier hebt ge Italianen, Pakistanen, Turken, Marokkanen, alles, hier is het internationaal [interviewer: een soort buurtfeest?] Ja, zo'n een wijk zal ik zeggen. Maar dat wordt heel goed georganiseerd en iedereen is daar blij en content mee, dus, pff, alle nationaliteiten horen daarbij. Dus... we spreken allemaal één taal, da's Nederlands, en dat lukt wel, dus... en die ander mensen doen ook goed moeite dus, enne... als ge maar met elkander goed kunt communiceren, dan lukt alles; dan moet je geen verschil maken of dat nu een moslim is of een christen... (Allochtone man, 44 jaar)

Vindt u de aanwezigheid van verschillende culturen een verrijking voor onze samenleving of eerder een domper op de samenleving?

Ik vind het belangrijk dat verschillende culturen samenleven omdat... als ge iedereen in een apart hokje stopt dat ge euhm geen sociale maatschappij niet meer hebt en uiteindelijk iedereen maar wegstopt die niet dezelfde huidskleur heeft of niet dezelfde religie heeft als u. Dus, 'k vind het wel belangrijk om euhm...om culturen samen te laten leven. (Allochtone vrouw, 18 jaar)

Het is bovendien erg opvallend dat bijna alle (kinderen van) arbeidsmigranten overtuigd zijn van het economische surplus van de arbeidsmigratie, die zich in de vorige eeuw heeft voorgedaan in België. In eerste instantie halen deze respondenten vaak het feit aan dat België de vreemdelingen naar hier heeft gehaald om mee te werken aan de Belgische welvaart. Allochtonen betalen volgens deze mensen ook sociale lasten, net als de autochtonen. Ter illustratie van hun verhaal halen zo goed als alle allochtonen hun eigen situatie aan. Meestal vertellen ze dat hun vader naar hier is gehaald om te komen werken in de mijnen.

Ten slotte merkten we reeds op dat we de indruk hebben dat (kinderen van) arbeidsmigranten zich gedeeltelijk identificeren met de nieuwe migranten en

zich gedeeltelijk uitdrukkelijk willen distantiëren van deze groep. Zeker de houding van allochtonen ten aanzien van MZWV is vaak niet zo positief. Het valt op dat, in verhouding met de autochtonen, allochtonen vaker verwijzen naar het criminelere zijn van MZWV.

Hebt gij een andere houding ten opzichte van illegalen dan ten opzichte van migranten?

Politieke vluchtelingen ja...ik weet dat niet (denkt verward na). Als ge hoort zo van dat vreemdelingen hier of daar hebben ingebroken, of onlangs in de metro station in Brussel, een manneke van 17 met een messteek voor een mp3 speler, dan denk ik illegalen allemaal buiten hè. Ja, dat denk ik.

[...]

Maar zouden zij meer misdrijven begaan dan anderen?

Ja, omdat ze geen werk hebben. Dat is normaal. Ja want die jongens willen ook een mp3, die willen ook een fiets. En dan gaan stelen. Dat is normaal denk ik. Eigenlijk mag het niet maar...(Allochtone vrouw, 38 jaar)

5.2.4 De invloed van persoonlijke contacten met allochtonen

Aangezien de meeste mensen een allochtoon op oppervlakkige wijze kennen – bijvoorbeeld als verre buur of als klant in een nachtwinkel – dienden we voor de codering goed te definiëren wat we onder “persoonlijke contacten” verstaan. Daarom gaven we de interviewers uitdrukkelijk de instructie door te vragen op “het kennen van migranten” zodat we als codeurs een goed beeld kregen van wat de geïnterviewden bedoelden met dat “kennen”. Om onder die code te vallen dienden de respondenten frequent en relatief diepgaand contact te hebben met allochtonen. Op beschrijvend niveau kunnen we echter niet onmiddellijk een link leggen tussen het al dan niet persoonlijk kennen van allochtonen en de houding ten aanzien van immigranten en van MZWV. Hiervoor moeten we de “case-oriented analysis” overstijgen en “variable-oriented” gaan analyseren. QCA kan onder meer hiervoor een oplossing bieden.

6. Verklarende analyse en onderzoeksresultaten

6.1 Qualitative Comparative Analysis (QCA) als analysemethode

6.1.1 Motivatie voor het gebruik van QCA

QCA slaagt er volgens ons in om de kwalitatieve onderzoeksmethode meer betrouwbaar te maken. Uitgangspunt is dat de regels van de wetenschappelijke besluitvorming gebaseerd op betrouwbaarheid en validiteit evenzeer gelden voor kwalitatief als voor kwantitatief onderzoek (King e.a. 1994). Dit methodologische gegeven, gecombineerd met de specificiteit van de onderzoeks-

vraag, is bepalend voor onze keuze voor QCA. Finaal willen we immers de onafhankelijke variabelen detecteren die een positieve of negatieve houding ten aanzien van MZWV genereren. Precies hierin onderscheidt QCA zich van de andere kwalitatieve onderzoeksmethoden: doordat QCA behalve “case-oriented” ook “variable-oriented” analyseert, kan er weergegeven worden welke onafhankelijke variabelen bepalend zijn voor het al of niet optreden van de afhankelijke variabele (in casu: de houding ten aanzien van mensen zonder wettig verblijf). QCA gaat precies alle cases op meerdere variabelen systematisch vergelijken – gebaseerd op een toepassing van Booleaanse algebra – en zo een “formule” van onafhankelijke variabelen op de afhankelijke variabele weergeven (Ragin 1987).

QCA reduceert de relaties in de verzameling van gedichotomiseerde data tot een bevattelijke conclusie. Het algoritme van het gehanteerde softwarepakket maakt gebruik van de combinatorische logica die alle mogelijke verzamelingen van variabelen en van de Booleaanse logica maakt om tot een conclusie te komen (De Meur & Rihoux 2002, 54). Het reduceren van de data gebeurt door een aantal transformatiestappen waarbij in de conclusie enkel die onafhankelijke variabelen worden overgehouden die de noodzakelijke en voldoende voorwaarden vormen voor het verklaren van de afhankelijke variabele. QCA ontwikkelt dus modellen op basis van de empirische data via de dialoog tussen theorie en data. QCA wil elke uitzondering “verklaard” weten vanuit de theorie: zolang er nog contradicties zijn, dien je je theorie aan te passen.

6.1.2 *Rudimentaire theorievorming met behulp van Atlas-ti en Excel als vertrekbasis*

Om een analyse met QCA goed voor te bereiden, moet de onderzoeker vertrekken vanuit een theorie die een beperkt aantal variabelen aanreikt die mogelijk relevant zijn (Marx 2006; De Meur & Rihoux 2002). Het is dus niet wenselijk alle variabelen op te nemen die we oorspronkelijk bij het coderen van de interviews opnamen. Dan zouden we immers een 60-tal variabelen moeten opnemen.

Vooreerst moet dus de keuze van inhoudelijk relevante variabelen de nodige aandacht krijgen. Het coderen van de interviews gebeurde zoals gesteld met behulp van Atlas-ti. Deze software stelt ons ook in staat om op variabelenniveau een eerste analyse door te voeren en na te gaan welke variabelen vaak toegekend werden bij het coderen en welke zelden aan bod kwamen. Vanuit de bezorgdheid om met de variabelen alle cases te omvatten, kunnen we 12 onafhankelijke variabelen selecteren: geslacht, leeftijd, etnie (allochtoon of autochtoon), scholingsgraad, karakter van de wijk (autochtone versus allochtone wijk), houding ten aanzien van de multiculturele samenleving (racistisch, etnocentrisch, neutraal, pro multiculturele samenleving), schatting van het aantal allochtonen in de Belgische samenleving, economische welvaartstoename

of concurrentie, algemene houding ten aanzien van allochtonen (als moreel goede, moreel slechte, “goede” versus “slechte” allochtonen), het al dan niet persoonlijk kennen van allochtonen, houding ten aanzien van het asielprincipe, en houding ten aanzien van Oost-Europese immigranten. Voor de afhankelijke variabele – de houding ten aanzien van MZWV – kunnen we drie variabelen selecteren: perceptie van MZWV in vergelijking met andere allochtonen, de perceptie van criminaliteitsgedrag bij MZWV, en de houding ten aanzien van de bestaande hulpverlening voor MZWV.

We zullen de 12 geselecteerde onafhankelijke variabelen en de drie variabelen die deel uitmaken van de afhankelijke variabele aan een analyse onderwerpen. We willen nagaan of er bepaalde “typen” respondenten bestaan die aan een bepaald patroon van codes beantwoorden. Hiervoor roepen we de hulp in van het softwarepakket Excel, dat ons in staat stelt om in rijen de variabele-resultaten per case te bekijken en in de kolommen de toegewezen categorieën of codes op variabele-niveau. Het betreft dus een kruistabel die een reductie van het onderzoeksmateriaal geeft op variabele- en case-niveau. We selecteren met het filtersysteem van Excel voor de 12 onafhankelijke variabelen telkens de diverse categorieën en kijken dan of er een bepaald patroon van onafhankelijke en afhankelijke variabelen zichtbaar wordt bij een belangrijk deel van de cases. Zo konden we, na alle filters doorlopen te hebben, een typologie opbouwen.

Wat betreft de houding van *autochtonen* ten aanzien van MZWV kunnen we drie “typen” respondenten onderscheiden. Een eerste ideaaltype is de autochtone burger die in een autochtone wijk woont en geen migranten persoonlijk kent. Deze respondenten omschrijven MZWV als criminelere dan de andere allochtonen en de autochtonen. Een volgend ideaaltype is de hooggeschoolde jonge vrouw met allochtonen als persoonlijke vrienden. Zij zien MZWV als “niet criminelere” dan andere allochtonen. Het juridisch statuut wordt haast unaniem aangehaald als enige onderscheid met andere allochtonen. Zij beschouwen met andere woorden MZWV als een groep “mensen met geschonden mensenrechten”. Tot slot verschijnt er vanuit de Excel-analyse nog een “restcategorie” waar op het eerste zicht weinig “patroon” in te vinden is. Bij nadere bestudering zien we echter wel dat deze respondenten allemaal een diffuus beeld van de diverse groepen allochtonen hanteren.

Wat betreft de houding van *allochtonen* ten aanzien van MZWV onderscheiden we twee “typen” respondenten. Hooggeschoolde allochtonen staan positief ten aanzien van de multiculturele samenleving, zij vinden allochtonen in het algemeen “moreel goed”, ze staan positief ten aanzien van het asielprincipe, en beschouwen ook de Oost-Europese nieuwkomers als welkom. Deze respondenten maken geen fundamenteel onderscheid tussen MZWV en andere allochtonen, zien MZWV als “niet criminelere” dan andere allochtonen, en stellen dat MZWV onvoldoende hulpverlening genieten in deze samenleving. Lagergeschoolde allochtonen staan heel wat minder positief ten aanzien van

MZWV, zij zien deze groep nieuwkomers namelijk duidelijk als “nestbevolkers” onder de allochtonen. Deze respondenten staan wel positief ten aanzien van de multiculturele samenleving, maar zij delen allochtonen op in twee groepen: “de goeden” en “de slechten”. MZWV worden onderscheiden van de andere immigranten als “profiteurs” van de welvaartstaat in tegenstelling tot de arbeidsmigranten die hebben bijgedragen aan de welvaartsstaat. Zij omschrijven MZWV ook meestal als criminelere dan andere allochtonen en autochtonen.

6.1.3 *Het dichotomiseren van de variabelen*

In eerste instantie willen we alle variabelen die we opnamen voor Excel-analyse potentieel ter beschikking hebben voor een analyse met QCA. Het zou onjuist zijn om enkel die variabelen te selecteren die we vanuit onze Excel-analyse als relevante condities bestempelden, namelijk “de scholingsgraad” en “het al dan niet persoonlijk kennen van allochtonen”. Dit omdat QCA immers inhoudelijk veel meer kan dan dat Excel ons als software te bieden heeft. QCA-software is ook in staat, in tegenstelling tot Excel, om combinaties van onafhankelijke variabelen als bepalend voor de afhankelijke variabele naar voor te schuiven.

Onze eerste taak bestaat er nu in de variabelen die we selecteerden te gaan dichotomiseren. Dit wil zeggen dat we elke variabele een waarde “0” (onwaar) of “1” (waar) gaan toekennen. De dichotomie mag ook slaan “afwezig” en “aanwezig” of op een verzameling van waarden, waarbij de cijfers “0” en “1” gebruikt worden om de variabele een bepaalde inhoud te geven (Ragin 1987, 86; Cronqvist 2006). Het dichotomiseren van de afhankelijke variabele – de houding ten aanzien van mensen zonder wettig verblijf – zal moeten gebeuren aan de hand van drie variabelen die we in onze eerdere analyses (met Atlas-ti en Excel) betrokken voor het beantwoorden van de onderzoeksvraag. Onze finale afhankelijke variabele die we gebruiken voor de analyse met QCA is dus een samengestelde variabele, in literatuur met betrekking tot QCA vaak een “macrovariabele” of “super-variable” genoemd (Berg-Schlusser & De Meur 2002; De Meur & Rihoux 2002; Marx 2006). De macrovariabele is samengesteld uit de volgende afhankelijke variabelen opgenomen in de Excel-analyse: de houding ten aanzien van MZWV in vergelijking met de houding ten aanzien van allochtonen in het algemeen, het inschatten van het criminaliteitsgedrag van mensen zonder wettig verblijf, en de houding ten aanzien van de hulpverlening voor mensen zonder wettig verblijf. De finale binaire afhankelijke variabele “houding ten aanzien van MZWV en (arbeids)migranten in het algemeen” zal dus de waarde “0” kennen voor een positieve houding, en een waarde “1” voor een negatieve houding. Ook de onafhankelijke variabelen werden gedichotomiseerd, zij het telkens afzonderlijk. Er worden hier dus geen variabelen meer “samengesteld”. We dichotomiseren de volgende variabelen die we voor de Excel-analyse operationaliseerden: geslacht, leeftijd,

scholingsgraad, wijkkarakter, houding ten aanzien van de multiculturele samenleving, houding ten aanzien van “moreel allochtonen”, het al dan niet persoonlijk kennen van allochtonen, houding ten aanzien van het asielprincipe, en houding ten aanzien van Oost-Europese inwijkelingen.

6.2 Een typologie als resultante van analyse met QCA

Reeds vele sociologen hebben zich de vraag gesteld of de analyse van een beperkt aantal waarnemingen kan volstaan om van “causaal” onderzoek te spreken (Tack 2006, 431). King e.a. (1994) zijn van mening dat er tussen kwantitatief en kwalitatief onderzoek met meerdere waarnemingen in essentie geen principieel verschil bestaat als het er op aan komt inferentiële conclusies uit onderzoek te trekken. Zij maken een onderscheid tussen “causale inferentie” (het toewijzen van causaliteit – oorzaak en gevolg – in niet-experimenteel onderzoek; bv. variabele X veroorzaakt Y), “statistische inferentie” (uitspraken over parameterwaarden binnen een populatie; X% van de bevolking bezit kenmerk Y) en “beschrijvende inferentie” (het verstaan van niet geobserveerde gevallen op basis van een verzameling van geobserveerde gevallen). Beide eerste vormen van inferentie veronderstellen minimaal een representatieve toevalssteekproef, terwijl dit voor de beschrijvende inferentie niet geldt. Via een weloverwogen selectie van cases – gebaseerd op de relevante onafhankelijke variabelen – en mits voldoende variatie op de afhankelijke variabele binnen de geselecteerde cases, is het mogelijk om op descriptieve wijze verbanden tussen variabelen te bestuderen en te beschrijven. We kunnen niet met zekerheid claimen dat de gevonden verbanden ook geldig zullen zijn in niet geselecteerde soortgelijke cases die tot de relevante populatie behoren, maar de zorgvuldige case-selectie garandeert toch een zekere “zinvolheid” van de resultaten. QCA levert ons een (Booleaans) mathematisch instrument om op een betrouwbare wijze de analyse van de verbanden tussen de karakteristieken van de cases en de uitkomstvariabele te beschrijven. Hierbij dienen zowel de “positieve” en “negatieve” cases bestudeerd te worden. Als er dus in het kader van QCA over “causaliteit” wordt gesproken moet dit steeds geïnterpreteerd worden in het licht van de beschrijvende inferentie, het systematisch samengaan van twee kenmerken waaraan theoretisch een “causale” verklaring wordt gehecht. We stellen dat we enkel van een complementaire beschrijvende “causaliteit” kunnen spreken bij QCA-resultaten als alle contradicties weggewerkt werden, anders zitten we met stukken onverklaarde theorie waardoor ook de beschrijvende “causaliteit” niet volledig aangetoond kan worden (Swyngedouw 2004).

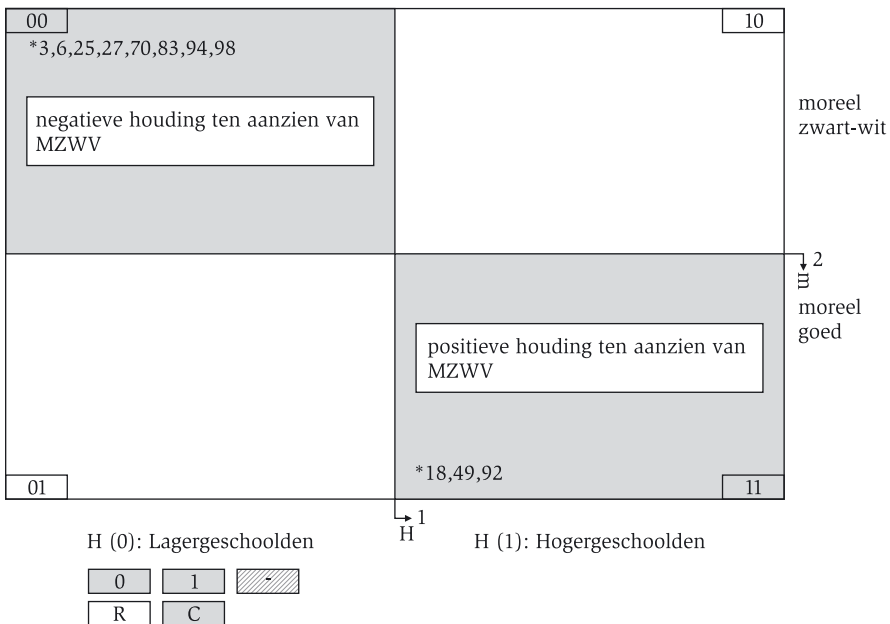
6.2.1 *Houding van de allochtone respondenten ten aanzien van MZWW*

Bij de allochtone respondenten zien we een duidelijk onderscheid tussen hoog- en laaggeschoolden. Alle hooggeschoolde allochtonen bestempelen allochto-

nen als “moreel goede” burgers, d.i. zonder onderscheid tussen diverse groepen allochtonen en zonder onderscheid met de autochtone burgers. De lagergeschoolde allochtonen van hun kant kijken naar andere allochtonen met het idee dat arbeidsallochtonen zich goed gedragen en zelfs bijgedragen hebben aan de Belgische welvaartstaat. Zij stellen verder dat vluchtelingen daarentegen nietgeïntegreerde profiteurs zijn die vaak niet werken en op de kap van de opgebouwde welvaartstaat leven waaraan ze zelf niet bijgedragen hebben.

Een negatieve houding ten aanzien van MZWV wordt gegenereerd door lagergeschoolde allochtonen die allochtonen indelen in “goeden” en “slechten”.¹ Een positieve houding ten aanzien van MZWV wordt gegenereerd door hogergeschoolde allochtonen die de arbeidsmigranten als even “moreel goed” dan andere burgers bestempelen.²

In figuur 1 ziet u een gevisualiseerde output van het onderzoeksresultaat en de “truth table”.³ De nummers van de cases die beantwoorden aan een bepaalde configuratie vindt u ingevuld in de vlakken die staan voor de aanwezigheid (“1”) of afwezigheid (“0”) van de onafhankelijke variabelen. In figuur 1 vindt u de cases met een negatieve houding ten aanzien van MZWV (afhankelijke variabele = “1”) in de linker bovenhoek; de cases met een positieve houding ten aanzien van MZWV (afhankelijke variabele = “0”) links onder.

Figuur 1. Visualisatie van de allochtone respondenten gecreëerd met Tosmana versie 1.255 (lay-out lichtjes bewerkt).

Om de QCA-output juist te interpreteren dienen we de negatieve en positieve uitkomst op de afhankelijke variabele samen in ogenschouw te nemen (De Meur & Rihoux 2002; Swyngedouw 2004). Voor het bestuderen van de sociale werkelijkheid kan men immers niet uitgaan van een symmetrische causaliteit of complementariteit van de onafhankelijke variabelen die als resultaat “1” en zij die als resultaat “0” genereren (Swyngedouw 2004).

In ons onderzoek komen geen cases voor van hooggeschoolde allochtonen (v1: “1”) die andere allochtonen indelen in “goeden” en “slechten” (v2: “0”); er komen ook geen cases voor van laaggeschoolde allochtonen (v1: “0”) die andere allochtonen allemaal als “moreel goed” aanzien (v2: “1”). Met andere woorden, alle hooggeschoolde allochtonen in onze studie bestempelen allochtonen als “moreel goede” burgers, zonder een onderscheid te maken tussen diverse groepen allochtonen en zonder onderscheid met de autochtone burgers. De laaggeschoolde allochtonen van hun kant kijken zonder onderscheid naar arbeidsallochtonen als onmisbare burgers die bijgedragen hebben aan de Belgische welvaartstaat. Ten aanzien van vluchtelingen en mensen zonder papieren staan laaggeschoolde allochtonen dan weer bijzonder negatief: zij komen profiteren van de welvaartstaat terwijl ze er zelf geen enkele bijdrage aan leveren noch leveren.

6.2.2 *Houding van de autochtone respondenten ten aanzien van MZWV*

QCA stelt dat autochtone respondenten een negatieve houding ten aanzien van MZWV genereren indien zij ofwel laaggeschoold zijn en negatief staan ten aanzien van arbeidsmigranten, ofwel hogergeschoold zijn en geen allochtonen kennen.⁴ Het resultaat dat QCA vervolgens weergeeft voor een positieve houding (“0” op afhankelijke variabele) ten aanzien van MZWV is het volgende: autochtone respondenten genereren een positieve houding ten aanzien van MZWV indien zij ofwel hooggeschoold zijn en allochtonen persoonlijk kennen, ofwel positief staan ten aanzien van arbeidsmigranten (hoger- en laaggeschoolden) en allochtonen persoonlijk kennen.⁵

Een tweede lezing van de uitkomst leert ons het volgende. Voor het genereren van een positieve houding ten aanzien van MZWV speelt het kennen van allochtonen een cruciale rol. Het is een noodzakelijke voorwaarde: al is het op zichzelf geen verklarende factor, het moet samengaan met ofwel een hoge scholingsgraad ofwel een positieve houding ten aanzien van arbeidsmigranten.

Voor het genereren van een negatieve houding ten aanzien van MZWV speelt voor de hooggeschoolden het al dan niet persoonlijk kennen van allochtonen een cruciale rol; terwijl de houding ten aanzien van arbeidsmigranten geen invloed heeft. Voor de laaggeschoolden echter speelt het al dan niet persoonlijk kennen van allochtonen geen rol bij het ontwikkelen van een negatieve houding ten aanzien van MZWV. Voor de laaggeschoolden is de discriminerende

factor om een negatieve houding ten aanzien van MZWV te ontwikkelen de houding ten aanzien van arbeidsmigranten.

Voor hoogopgeleiden is het kennen van allochtonen een discriminerende factor voor de (positieve of negatieve) houding ten aanzien van MZWV; voor de lageropgeleiden is dit niet zo. Voor hoogopgeleiden speelt de houding ten aanzien van arbeidsmigranten geen rol in hun houding ten aanzien van MZWV. Voor lageropgeleiden is dit wel het geval.

7. Conclusie

Onze onderzoeksvragen bouwen voort op de bevindingen van het survey-onderzoek van Meuleman en Billiet (2003). Ons onderzoek heeft een duidelijke meerwaarde met betrekking tot de houding ten aanzien van MZWV, een vraag die door Meuleman en Billiet niet afzonderlijk werd gesteld. Een tweede meerwaarde van ons onderzoek ligt in het feit dat we ook (kinderen van) arbeidsmigranten als respondenten in de studie betrokken hebben. Bovendien analyseerden we deze interviews afzonderlijk, wat impliceert dat we voor deze groep allochtonen eigen specifieke onderzoeksresultaten kunnen voorleggen. Hiermee willen we een aanzet geven tot onderzoek naar de houding van allochtonen ten aanzien van allochtonen. Dit lijkt een lacune in het onderzoek naar de attitudes ten aanzien van allochtonen, terwijl de relevantie ervan toeneemt nu de groep allochtonen hoe langer hoe gedifferentieerder wordt.

Wat opvalt in het discours van de allochtone respondenten is dat de meeste onder hen uitdrukkelijk een onderscheid maken tussen arbeidsmigranten en nieuwe migranten, zoals MZWV. Dit staat in schril contrast met de autochtonen, waarbij er duidelijk sprake is van een diffuus ethnocentrisme. Een ander opvallend verschil met de autochtone respondenten is dat haast alle arbeidsmigranten multiculturalisme als een verrijking zien voor de samenleving. Deze respondenten stellen dat het bestaan van verschillende culturen in één maatschappij ervoor zorgt dat mensen een bredere kijk krijgen op het leven. Het is bovendien erg opmerkelijk dat bijna alle (kinderen van) arbeidsmigranten overtuigd zijn van het economische surplus van de arbeidsmigratie, die zich in de vorige eeuw heeft voorgedaan in België. In eerste instantie halen deze respondenten hierbij vaak het feit aan dat België de vreemdelingen naar hier heeft gehaald om mee te werken aan de Belgische welvaart.

Arbeidsmigranten nemen voor het typeren van MZWV en asielzoekers vaak het woord “profiteren” in de mond. Een ander frappant gegeven bij de (kinderen van) arbeidsmigranten is hun dubbele houding ten aanzien van MZWV: enerzijds identificeren zij zich gedeeltelijk met de nieuwe migranten maar anderzijds willen zij zich juist uitdrukkelijk distantiëren van deze groep. Ar-

beidsmigranten verwijzen vaker naar het criminelere zijn van MZWV dan autochtonen. De arbeidsmigranten hebben het over het feit dat sommige “landgenoten” het te bont maken, en zo ook henzelf een slechte naam bezorgen.

Het voornaamste kenmerk dat autochtonen aan arbeidsmigranten toeschrijven – en dan vooral aan “de Turken en de Marokkanen” – is agressiviteit. Vooral lagergeschoolden gaan allochtonen ook als lui, opdringerig en lawaaierig omschrijven. Ook het aanzien van immigranten als economische concurrentie is typisch voor lagergeschoolden. Opvallend is dat bijna alle autochtone respondenten stellen dat, wanneer asielzoekers geen menswaardig leven kunnen opbouwen in hun eigen land, ze een beter leven in België mogen komen zoeken. Deze respondenten nuanceren echter vrijwel onmiddellijk deze stelling door er in één adem aan toe te voegen dat het wel om “echte noodzaak” moet gaan.

Met veel aandacht voor het zorgvuldig trekken van een theoretisch verantwoorde steekproef poogden we het individuele case-level te overstijgen en algemene hypothesen naar voor te schuiven. QCA kan door zijn “variable-oriented” methodiek uitspraken doen over de invloed van de samenhang van de scholingsgraad en het al dan niet persoonlijk kennen van allochtonen op de houding ten aanzien van mensen zonder wettig verblijf. Opvallend is dat er weinig onderscheid bestaat tussen hooggeschoolde autochtonen en hooggeschoolde allochtonen wat betreft hun perceptie van MZWV. Beide groepen zien MZWV op de eerste plaats als mensen waarvan de mensenrechten geschonden worden en maken geen moreel onderscheid tussen MZWV en arbeidsmigranten. Voor de hooggeschoolde autochtone respondenten speelt het persoonlijk kennen van allochtonen een cruciale rol om een positieve houding ten aanzien van MZWV te genereren. Voor de lagergeschoolden speelt het al dan niet persoonlijk kennen van allochtonen geen rol bij het ontwikkelen van een negatieve houding ten aanzien van MZWV. Voor de lagergeschoolden is een (negatieve) houding ten aanzien van arbeidsmigranten de discriminerende factor om een negatieve houding ten aanzien van MZWV te ontwikkelen.

Onze kwalitatieve onderzoekresultaten geven aanleiding tot het veronderstellen van een situatie van niet-geobserveerde heterogeniteit in de autochtone populatie tussen de lager- en de hooggeschoolden. In kwantitatief survey-onderzoek werd tot op heden de factor onderwijs (als variabele) wel in rekening gebracht, maar werd er steeds naar één model gezocht dat paste voor de gehele autochtone populatie, zowel lager- als hooggeschoolden (zie ook Billiet 2006). Onze resultaten suggereren dat er verschillende modellen bestaan naargelang de autochtoon tot de lagergeschoolde of de hooggeschoolde autochtone populatie hoort. Bij de lagergeschoolden zou een negatieve houding ten aanzien van arbeidsmigranten de meest bepalende factor zijn, bij hooggeschoolden het al dan niet kennen van arbeidsmigranten. Sniderman e.a. (1991) vonden deze heterogeniteit tussen de lager- en hooggeschoolden ook terug in hun onderzoek naar de houdingen van blanke Amerikanen ten aanzien van “African Americans”.

We hebben hier ons inziens dus te maken met een onderzoekslijn die zowel in kwalitatief als kwantitatief vervolgonderzoek op te nemen valt.

NOTEN

1. Resultaat gecreëerd met Tosmana (versie 1.255):
HO {0} * moreelgoed {0}
(3,6,25,27,70,83,94,98)
2. Resultaat gecreëerd met Tosmana (versie 1.255):
HO {1} * moreelgoed {1}
(18,49,92)
3. Voor de groep allochtone respondenten kan opgemerkt worden dat slechts twee van de vier configuraties ook werkelijk geobserveerd werden in de onderzoeksgroep. We bekeken de onderzoeksresultaten ook met inclusie van imaginaire cases, maar dan verkregen we een veel minder precies antwoord op de onderzoeksvraag dan wanneer we ze uitsloten. Dit is des te meer het geval omdat de twee groepen imaginaire cases elkaars exacte complement vormen: enerzijds de hooggeschoolden die allochtonen indelen in “goeden” en “slechten” en anderzijds de laaggeschoolden die allochtonen als “moreel goed” aanzien. Dit hoeft echter niet altijd zo te zijn, het is ook mogelijk dat het insluiten van hypothetische cases precies meer complexiteit en dus een juister antwoord op de onderzoeksvraag kan genereren (Rihoux & Ragin 2004, 11-17). Alles hangt af van het samenspel van de variabelen en van de configuraties waarvoor er geen cases geobserveerd werden. Gezien de opzet van dit artikel, gaan we niet in op de methodologie rond en de interpretatie van het bestaan van imaginaire cases.
4. Resultaat gecreëerd met Tosmana (versie 1.255):
HO {0}etnocentrisch {1} + HO {1}kent allocht {0}
4,24,37,74 + 12,28,32,36,63,73,100,113,114,130)(13 + 116)
5. Resultaat gecreëerd met Tosmana (versie 1.255):
HO {1}kent allocht {1} + etnocentrisch {0}kent allocht {1}
(10,26,69,71,90,108,109 + 129)(10,26,69,71,90,108,109 + 11)

BIBLIOGRAFIE

- Abts, K. (2004), *Een fenomenologie van het Vlaams Belang Electoraat*, intern werkdocument. Leuven: K.U.Leuven, ISPO.
- Baarda, D.B., M.P.M. de Goede & J. Teunissen (2001), *Basisboek Kwalitatief Onderzoek. Praktische handleiding voor het opzetten en uitvoeren van kwalitatief onderzoek*. Groningen/Houten: Wolters-Noordhoff.
- Barth, F. (1994), Enduring and emerging issues in the analysis of ethnicity, pp. 11-32 in C. Govers & H. Vermeulen (eds.), *The anthropology of ethnicity. Beyond “Ethnic Groups and Boundaries”*. Amsterdam: Het Spinhuis.
- Berg-Schlosser, D. & G. De Meur (2002), Reduction of Complexity For A Small-N Analysis: A Stepwise Multi-Methodological Approach, *Comparative Social Research*, 16, 133-162.
- Billiet, J. (2006), Het genoten onderwijs als een verklarende en een storende variabele in sociaal onderzoek, *Tijdschrift voor Onderwijsrecht en Onderwijsbeleid*, 7(1), 7-20.
- Billiet, J., A. Carton & R. Huys (1990), *Onbekend of onbemind? Een sociologisch onderzoek naar de houdingen van de Autochtonen tegenover allochtonen*. Leuven: K.U.Leuven, Sociologisch Onderzoeksinstituut.

- Billiet, J. & H. Waeye (2003), *Een samenleving onderzocht. Methoden en technieken van sociaal wetenschappelijk onderzoek*. Antwerpen: De Boeck.
- Blommaert, J. & J. Verschueren (1992), *Het Belgische Migrantendebat. De pragmatiek van de abnormalisering*. Antwerpen: International Pragmatics Association v.z.w.
- Collier, D. & R. Adcock (1999), Democracy and Dichotomies: A Pragmatic Approach to Choices about Concepts, *Annual Review of Political Science*, 2, 537-565.
- Cronqvist, L. (2006), *Tosmana – Tool for Small-N Analysis (Version 1.255)*. Marburg: Internet (<http://www.tosmana.net>).
- De Maesschalck, F. & M. Loopmans (2002), Herverdeling van middelen en mensen, *Rooilijn*, 3, 120-125.
- De Meur, G. & B. Rihoux (2002), *L'Analyse Quali-Quantitative Comparée (AQQC-QCA). Approche, techniques et applications en sciences humaines*. Louvain-la-Neuve: Academia Bruylant.
- De Stoop, C. (1996), *Haal de was maar binnen. Aziza of een verhaal van deportatie in Europa*. Amsterdam: De Bezige Bij.
- Deville, A. (2006), De onzichtbare rechteloze klasse. De leef- en belevingswereld van mensen zonder wettig verblijf in Vlaanderen en Brussel, *Tijdschrift voor Sociologie*, 27(2), 131-156.
- Foblets, M.-C., B. Djait, K. Pieters, F. Bovenkerk & J. Leman (2004), *Mietjes en macho's. Allochtone jeugddelinquentie: Getuigenissen van autochtone en allochtone jongeren*. Leuven: Acco.
- Geets, J., F. Pauwels, J. Wets, M. Lamberts & Ch. Timmerman (2006), *Nieuwe allochtonen en de arbeidsmarkt*. Leuven/Antwerpen: K.U.Leuven, Hoger Instituut voor de Arbeid/Universiteit Antwerpen, Onderzoeksgroep Armoede en Sociale Uitsluiting, 434p.
- Hall, S. (1996), Introduction: Who needs "identity"?, in P. Du Gay & S. Hall (eds.), *Questions of Cultural Identity*. London: Sage.
- Hanquinet, L., V. Vandezande, D. Jacobs & M. Swyngedouw (2006), *Preparatory study for survey and quantitative research on ethnic minority groups in Autochtium. Vol. 1*. Leuven/Brussel: K.U.Leuven, CeSO, ISPO/ULB, GERME/Koning Boudewijnstichting.
- King, G., R. Keohane & S. Verba (1994), *Designing social enquiry: scientific inference in qualitative research*. Princeton: Princeton University Press.
- Loobuyck, P. (2002), Multicultureel burgerschap. Voorbij integratie, assimilatie, segregatie en marginalisering, *Ons Erfdeel*, 3, 399-411.
- Loopmans, M. (2006), Het einde van de stad? Stadsontwikkeling en concurrentiedenken, *Oikos*, 3, 12-21.
- Marx, A. (2006), *Towards more Robust Model Specification in QCA. Results from a Methodological Experiment*. Leuven: KU.Leuven, Compasss, (<http://www.compasss.org>).
- Meuleman, B. & J. Billiet (2003), De houding van Vlamingen tegenover "oude" en "nieuwe" allochtonen: diffuus of specifiek?, pp. 137-176 in APS (ed.), *Vlaanderen gepeild!* Brussel: Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap.
- Meuleman, B. & J. Billiet (2005), Etnocentrisme in Vlaanderen opmars of afname? De evolutie van de perceptie van etnische dreiging tussen 1991 en 2004 en de relatie met institutioneel vertrouwen, pp. 37-60 in APS, *Vlaanderen gepeild!* Brussel: Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap.
- Morelli, A. (1993), *Geschiedenis van het eigen volk. De vreemdelingen in België van de prehistorie tot nu*. Leuven: Kritak.
- Popping, R. (1995), *User's manual AGREE 6.0: Computing agreement on nominal data*. Groningen: Programma.
- Ragin, C. (1987), *The Comparative Method. Moving Beyond Qualitative and Quantitative Strategies*. Los Angeles: University of California Press.

- Ragin, C. (1997), Turning the Tables: How Case-Oriented Research Challenges Variable-Oriented Research, *Comparative Social Research*, 16, 27-42.
- Rihoux, B. & C. Ragin (2004), *Qualitative Comparative Analysis (QCA): State of the Art and Prospects, paper presented at the Annual Meeting of the American Political Science Association*. Chicago: American Political Science Association.
- Roosens, E. (1998), *Eigen grond eerst? Primordiale autochtonie. Dilemma van de multiculturele samenleving*. Leuven: Acco.
- Sniderman, P., R. Brody & P. Tetlock (1991) *Reasoning and Choice: Explorations in Political Psychology*. Cambridge: Cambridge University Press
- Swyngedouw, M. (2004), Quelques réflexions sur la notion de causalité dan l'AAQC, *Revue Internationale de Politique Comparée*, 1(11), 133-136.
- Tack, J. (2006), Causaliteit in kwalitatief en kwantitatief onderzoek, *Tijdschrift voor Sociologie*, (4), 405-439.
- Timmerman, Ch., I. Lodewyckx, D. Vanheule & J. Wets (2004), *Wanneer wordt vreemd, vreemd? De vreemde in beeldvorming, registratie en beleid*. Leuven/Voorburg: Acco.
- Van Criekingen, M. & J.-M. Decroly (2003), Revisiting the diversity of gentrification: Neighbourhood renewal processes in Brussels and Montreal, *Urban Studies*, 40(12), 2451-2468.
- Vranken, J., K. De Boyser & D. Dierckx (2006), *Armoede en sociale uitsluiting. Jaarboek 2006*. Leuven/Voorburg: Acco.
- White P. (1993), The social geography of immigrants in European cities, the geography of arrival, pp. 47-66 in R. King (ed.), *The new geography of European migrations*. London/New York: Belhaven Press.

BIJLAGE 1. Data matrix van de 47 geselecteerde cases.

Nr.	G	L	E	S	W	HM	GA	E	IM	K	AP	OE	AV
3	1	1	0	0	1	0	1		0	1	1	1	1
4	1	1	1	0	0	1	1		0	1	0	1	1
6	1	0	0	0	1	0	1		0	1	1	1	1
10	1	0	1	1	0	0	0	1	1	1	1	1	0
11	1	0	1	0	0	0	0	1	1	1	1	1	0
12	1	0	1	0	0	1	0		0	0	1	1	1
13	1	0	1	1	0	1	0		0	0	0	1	1
14	1	1	1	1	0	1	1		0	1	1	1	
18	1	0	0	1	0	0	0	1	1	1	1	1	0
24	1	1	1	0	0	1	1	0	0	1	1	1	1
25	1	1	0	0	1		0	0	0	1	0	1	1
26	1	1	1	1	1	0	0	0	1	1	1	0	0
27	1	0	0	0	1	0	0	1	0	1	1	1	1
28	1	0	1	0	0	1	0		0	0	1	0	1
30	1	0	1	1	0	1	0		0	0	1	1	
32	1	0	1	0	0	1	0		0	0	1	0	1

Nr.	G	L	E	S	W	HM	GA	E	IM	K	AP	OE	AV
36	1	0	1	0	0	1	0		0	0	1	0	1
37	1	1	1	0	0	1	0	1	0	1	1	0	0
38	1	1	1	0	0	0			1	1	1	1	
44	1	0	1	0	0		0		1	1	1	0	1
49	1	1	0	1	0	0	0	1	1	1	1	1	0
55	1	0	1	0	0		0			1	1	0	1
60	1	1	1	0	0	0	0		1	0	1	1	
63	1	0	1	0	0		0	1	0	0	1	1	1
69	0	1	1	1	0	0	0		1	1	1	1	0
70	0	1	0	0	1	0	1		0	1	1	1	1
71	0	1	1	1	1	0	0		1	1	1	0	0
73	0	1	1	0	0	1	1	0	0	0	0	1	1
74	0	1	1	0	0	1	0	0		1	1	1	1
83	0	0	0	0	1		0		0	1	1	1	1
90	0	0	1	1	1	0	0		0	1	1	0	0
92	0	0	0	1	1	0	0	1	1	1	1	1	0
94	0	1	0	0	1		1	1	0	1	1	1	1
98	0	0	0	0	1	1	1	0	0	1	1	0	1
99	0	0	1	0	0		0		0	1	0	1	
100	0	0	1	0	0	1	1		0	0	0	0	1
108	0	0	1	1	0	0	1	1	1	1	1	1	0
109	0	0	1	1	0	0	0	1		1	1	1	0
110	0	0	1	0	0		1		0	1	1	1	1
113	0	0	1	0	0	1	1	0	0	0	1	1	1
114	0	1	1	0	0		1		0	0	1	1	1
116	0	1	1	1	0		0	1	1	0	1	1	1
125	0	0	1	0	0		1	1		1	1	0	1
129	0	0	1	1	0	1	0		1	1	1	1	0
130	0	0	1	0	0	1	1		0	0	0	0	1
131	0	0	1	0	0	0	0	1	1	1	1	1	
134	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1

Nr. = Nummer case (de 47 getrokken cases uit de 135 afgenomen bruikbare interviews);

G = geslacht (1 = man/0 = vrouw);

L = leeftijd (1 = jong/0 = + 25jaar);

E = etnische herkomst (1 = Belg/0 = arbeidsmigrant);

S = scholingsgraad (1 = hogeschoold/0 = lager geschoold);

W = wijkkarakter (1 = allochtone wijk/0 = autochtone wijk);

HM = houding ten aanzien van de multi-culturele samenleving (1 = etnocentrisch en/of racistisch/0 = positieve houding en/of neutraal);

GA = geschat aantal migranten in de samenleving (1 = hoog percentage + 21%/0 = -21%);
 E = economische visie (1 = immigratie wordt als economisch surplus aanzien/0 = immigratie wordt als negatief voor economie gezien);
 IM = indeling migranten (1 = migranten zijn moreel even goed of gedifferentieerd dan de Belgen/0 = migranten zijn moreel 'slechter' dan de Belgen);
 K = kent migranten persoonlijk (1 = kent migranten persoonlijk/0 = kent geen migranten persoonlijk);
 AP = houding ten aanzien van het asielprincipe (1 = positieve houding/0 = negatieve houding);
 OE = houding ten aanzien van Oost-Europese migranten (1 = Oost-Europeanen zijn welkom of neutrale houding/0 = Oost-Europeanen zijn niet welkom);
 AV = afhankelijke variabele (1 = negatieve houding/0 = positieve houding).

BIJLAGE 2. Voorkomens van steekproefelementen naar de vooropgestelde criteria.

1. Frequentietabel: Spreiding van steekproefelementen over de provincies⁽¹⁾.

Aantal voorkomens	Naar Provincie						Eindtotaal
	Antw	Bru	Limb	Oost-Vlaand	Vlaams-Brabant	West-Vlaand	
Totaal	28	20	26	16	25	20	135

(1) Er werd naar gestreefd alle provincies te vertegenwoordigen in de steekproef. Er werd daarbij niet naar een gelijke verdeling gestreefd, het hangt af van het aantal criteria die een bepaalde provincie te bieden heeft om meer of minder steekproefelementen op te nemen. Zo zien we dat Oost-Vlaanderen geen federaal asielcentrum kent, waardoor dit criterium niet in rekening gebracht kon worden. Als tegenhanger hiervan nemen we Antwerpen (en ook Limburg), dat zowel asielcentra kent als allochtone wijken en daardoor een verhoogd aantal steekproefelementen kent.

2. Frequentietabellen: Spreiding van steekproefelementen naar vooropgestelde criteria.

2.1 Spreiding van steekproefelementen in een **stedelijke omgeving**.

Aantal voorkomens	Al of niet in nabijheid van asielcentrum		
Karakter wijk	Nabij asielcentrum	Geen asielcentrum	Eindtotaal
Allochtone wijk	3	17	20
Autochtone wijk	13	43	56
Eindtotaal	16	60	76

2.2 Spreiding van steekproefelementen in een **landelijke omgeving**.

Aantal voorkomens	NabijAsielCentrum		
Karakter wijk	Nabij asielcentrum	Geen asielcentrum	Eindtotaal
Allochtone wijk		4	4
Autochtone wijk	10	45	55
Eindtotaal	10	49	59